

Emlékezés az Ellenpontokra

Bódi Sándor interjúja Tóth Károly Antallal

1. Felmerült-e bennetek az ellenállás bármilyen formájának gondolata az Ellenpontokat megelőző időben? Hol és milyen életviszonyok között éltetek, hogy foglalkoztatott a kérdés?

Ha az egyén oldaláról közelítjük meg a választ, az ellenállás egyrészt kétségtelenül hajlam kérdése, másrészt azé a környezeté (a családit is beleértve), amelyben nevelkedett.

Bevezetőként megjegyzem: örülök, hogy most egy szatmári szerkesztő kérdez. Én ugyanis Szatmárnémetiben láttam meg a világot a háború idején, és büszke vagyok arra, hogy ez abban az utcában történt, ahol néhány évtizeddel korábban Dsida Jenő is született. Míg egyetemre nem mentem, ebben a városban éltem. Az ötvenes években nem volt tanácsos semmiféle ellenállás gondolatával foglalkozni, de Apám a családi hajszálygyökereken át magyar voltom erős tudatát táplálta belém. És nem múltak el nyomtalanul azok az intenzív órák sem, amelyeket 1956 őszén a szabadságharc híreit hallgatva a rádió előtt töltöttünk.

A következő fontos helyszín Nagyvárad, ahol az Ady Endre Irodalmi Kör akár az udvariatlanságig is elmenő kritikus szellemmel tárgyalt minden kérdésről. Ez nemcsak a kezdő tollforgatók műveire, hanem a helyi vagy Erdély más részeiről, esetleg Bukarestből meghívott magyar értelmiségiek előadásaira és azok tartalma kapcsán felvetett kérdésekre is vonatkozott.

Mi – mint mindnyájan tudjuk – a magyarokat elnyomó, létlehetőségeiket leszűkíteni igyekvő román „kommunista” diktatúra viszonyai között éltünk. Egy kisebbségnek még a hagyományos demokrácia keretein belül is általában leépülés a sorsa. A hetvenes évek végére – a nyolcvanas évek elejére mind sovínisztábbá váló román önkényuralmi társadalomban a végveszély érzése erősödött bennünk. Az Ady-kör mind fontosabb politikai jelentőséget nyert a megmaradásért folyó küzdelemben, és sok munkával, gazdag programunkkal arra törekedtünk, hogy lehetőleg a magyar kultúra egy védvára legyen belőle.¹ Ottani tevékenységünk pedig az ellenállásra való készséget növelte bennünk.

Nem mondhatjuk azonban, hogy az Ellenpontok az Ady Endre Irodalmi Körből nőtt volna ki, hanem a már javában működő magyar és lengyel szamizdat-irodalom szolgált mintájaként.

2. Tudtommal Ara-Kovács Attila a szamizdat értelmi szerzője.

Ez így van, noha nem ritkán Szöcs Géának tulajdonítják a kezdeményezést. A kettejük találkozását Kőrössi P. József szervezte meg 1980 őszén vagy 1981 tavaszán, vagyis Szöcs Géza Sütő András révén kapott bécsi ösztöndíjának a vége és egy újabb nyugati – főleg amerikai – utazása közötti időszakban. Szöcs és Ara-Kovács ugyanis előzőleg nemigen ismerték egymást. A találkozón Ara-Kovács előadta egy szamizdat (földalatti folyóirat) létrehozására vonatkozó elképzelését. Jól ismerte a magyarországi demokratikus ellenzék tagjait, akik között tanácsokkal és technikai eszközökkel segítségére siető, immár gyakorlott szakértőket talált.

3. Te és a feleséged hogy lettetek az Ellenpontok szerkesztői?

Színházban voltunk együtt, és Ara-Kovács Attila hazakísért minket. Egy üres utcasarkon megálltunk, ő elmondta, miről lenne szó, azt is, hogy Molnár Jánost és Szöcs Géát már megnyerte az ügynek, és kérte, csatlakozzunk mi is. Már mintegy tíz éve ismertük egymást, a tapasztalatok alapján nem bíztam a vele való, mind hullámzóbb emberi kapcsolat tartósságában, ezért egy ürüggyel visszautasítottam a részvételt. A feleségem, Tóth Ilona azonban fontosnak ítélte meg egy ilyen kiadvány megjelenését, és végül mégis igent mondtam. Már az első számban (1982. március) volt nekem is egy írásom.

¹ Lásd: *Péntek esti szabadságunk – A nagyváradai Ady-kör húsz éve*, Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998.

4. Mit reméltetek az Ellenpontoktól?

Minden Ellenpontok-szám címdoldalán volt egy szöveg, amelyet Ara-Kovács fogalmazott. Válaszként ennek az elejét idézem: „Az ELLENPONTOK szamizdat folyóirat. Megjelentetése alkalomszerű. Célja a kelet-közép-európai emberi jogfosztottság – s ezen belül az erdélyi magyarság politikai, gazdasági, kulturális elnyomásának – ismertetése.” Azt reméltük, hogy ez által egy kicsit felrázzuk az embereket. Egyébként az igazság kimondása mindig gyönyörűség.

5. Hogyan működött a „szerkesztőség”?

A lap kiadását Ara-Kovács Attila irányította. Mind belföldről, mind külföldről ő szerezte be a felhasznált írásokat. Tematikus lapokat szerkesztett, például az egyik számnak a 62-ek levele volt a gerince, a másiknak Király Károly levelei, volt Lăncrănján-szám (akkor jelent meg Erdélyről egy könyve, amellyel román olvasóiban a magyarok elleni gyűlöletet igyekezett szítani), volt egy vallási szám, majd egy a Kommunisták Romániai Pártja 1931-ben megtartott V. kongresszusáról, amely elítélte az akkori Románia sovinizta etnikai beolvasztási politikáját. Márciustól októberig havonta jelent meg egy-egy szám, vagyis összesen nyolc. Az első hat szám sokszorosítása az Ara-Kovács lakásán írógéppel történt (ebbe is besegített Ilona, a feleségem), az utolsó két számé viszont a lengyel ráмка módszerrel történt. Ezt a feleségemmel ketten csináltuk nálunk, ötven-ötven példányban.

Elv volt, hogy ha egy anyag bekerül a lapba, nem érdeklődünk a szerzője felől. Ha lekapnak, ne is tudjunk róla vallani semmit. Szerintem a legfontosabbak az Erdélyben készült és természetesen névtelenül megjelent írások. Tíz erdélyi ember szövege került be az Ellenpontokba, kilétüket – bár többnyire menet közben is sejtettük – utólag pontosan azonosítottuk. Itt a névsor a szerzők által írt szöveg mennyiségének csökkenő sorrendjében: Ara-Kovács Attila, Tóth Károly Antal (vagyis jómagam), Keszthelyi András, Molnár János, Tökés László, Szöcs Géza, Szilágyi Sándor, id. Takács Ferenc László, Mészáros István, Tóth Ilona.

Miután november elején lecsapott ránk a szekuritáté, Ara-Kovács még egy számot állított össze, az anyagot kiküldte Magyarországra, és ott nyomtatták ki. Ez volt a kilences és egytáttal utolsó szám.

6. Volt egy memorandumotok is. Mi történt azzal, és lett-e eredménye?

Valójában két dokumentumról van szó, mindkettő a folyóirat nyolcas (vagyis októberi) számában található. Az egyik *Az ELLENPONTOK szerkesztőségének PROGRAMJAVASLATA a romániai magyarság jogfosztott helyzetének megváltoztatása érdekében*. Ez egy bevezetőt és a két záró bekezdést, köztük pedig tíz követelést tartalmaz, melyeknek – egy kivételével – több alpontja van. A követelések a román kormánynak szólnak, bár lényegében mintaként szolgálhatnak bármely más ország valamely kisebbsége jogainak biztosításához. A követelések zömének aktualitása túlélte az azóta eltelt időt. (A követelések a zöme mindmáig nem veszített aktualitásából)

Ezt az anyagot én írtam, és Szöcs Géza egyik nagyváradi látogatásakor négyesben (Szöcs, Tóth Ilona, Ara-Kovács, valamint jómagam) megbeszéltük a Körös utcai alagsori lakásunkban. Szöcs Gézának voltak hasznosítható észrevételei: az ezek alapján szükséges változtatásokat Tóth Ilona végezte el később a szövegben.

A másik dokumentum címe: *MEMORANDUM a helsinki értekezlet megállapodásainak betartását ellenőrző madridi konferencia résztvevőihöz*. Ez röviden vázolja helyzetünket, és azt a tényt mondja ki, hogy az egyéni emberi jogok közösségi jogok nélkül nem biztosítják a kisebbségek fennmaradását. A memorandumban négy követelés is szerepel. Ezt szintén magam írtam, de ezzel kapcsolatos „szerkesztőségi” megbeszélésre már nem került sor.

Ezt a két dokumentumot barátaink – ismerőseink lefordították, és elküldték Madridba. Vannak, akik a két szöveget együtt nevezik memorandumnak. Ami az eredményét illeti: némelyek úgy vélik, hogy nemzetközi fórumokon azóta többet foglalkoznak a kisebbségek jogaival – legalábbis verbális szinten.

7. Volt-e gyanakvás, és felvetődött-e annak a gondolata, hogy ügynök is lehet közöttetek?

Igen valószínűtlen, hogy a felsorolt szerzők, a közvetlen résztvevők között ügynök lehetett volna.²

² Lásd: *Péntek esti szabadságunk – A nagyváradi Ady-kör húsz éve*, Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998

8. Volt-e forgatókönyv arra az esetre, ha lebuktok?

Igen. Megegyeztünk, hogy ha kell, hárman: Ara-Kovács Attila, Szócs Géza és én vállalunk magunkra mindent.

9. Hogyan jutott el a rendőrség a nyomotokra?

Szerintem több úton is. Ma már kideríthető, hogy annak a sok embernek, akik tudtak az Ellenpontokról, esetleg kölcsönkapták olvasásra, volt-e valami szerepük a nyomra vezetésben.

De míg ez nem történik meg, maradunk annál a közismert konkrétumnál, hogy Szócs Géza odaadott olvasni egy Ellenpontok számot valamelyik ismerősének, az egy másiknak, aki viszont mindjárt bevitte a szekura. Ez 1982. november 6-án történt. Szócsöt bevitték, és kihallgatták. Többször említették neki „a váradiakat”. Miután kiengedték, titokban Tölgyesre utazott és ott meghúzódott egy szanatóriumban, és néhány kalandos esemény után csak december elején fogták el őt. Másnap, november 7-én viszont Nagyváradon tartottak házkutatást Ara-Kovácsnál, a Kertész-családnál (akiknek nem volt közük az Ellenpontokhoz, de Szócs váradi útjai alkalmával ott szokott volt megszállni), valamint minálunk. Késő délután bevittek mindenkit „egy kis beszélgetésre”, azaz jó néhány órás vallatásra.

10. Hol és hogyan zajlottak a kihallgatások, milyenek voltak a fogdai körülmények, hogyan viselkedtek a foglárók, kihallgató tisztek? Volt-e ügyvédek?

Tisztáznunk kell, hogy ez csak bekísérés volt, és nem letartóztatás. Nem dugtak cellába bennünket, hanem különböző irodákban ültünk, akár éjjel is. Verni persze így is tudták, akit akartak. Általában naponta kiengedtek, majd megint berendeltek, és így „szórakoztunk” a továbbiakban. A letartóztatás egy esetleges pert megelőző, hosszabban tartó fogdai tartózkodást jelent, márpedig itt erről szó sem volt. Ara-Kovács Attila szerette azt mondani, hogy őt letartóztatták, de ez az ő esetében sem volt igaz. Foglárt nem is láttunk, az ügyvédre pedig akkor lett volna szükségünk, ha pert rendeznek nekünk.

A vallatási időszak után egy fél év alatt háromszor rendeltek még be bennünket, harmadjára (immár 1983 májusában) közölték, hogy megbocsátanak, lényegében lezárják az ügyet, de a dossziénk mindig kéznél lesz, ha politikailag rosszul viselkedünk. Ez tudtommal érvényes az Ellenpontok valamennyi szereplőjére.

11. Hogyan alakult a továbbiakban, az ügy lezárását követően, a sorsotok?

Ara-Kovács Attila házassággal szándékozott áttelepedni Magyarországra. Ezért le kellett mondania a román állampolgárságáról, de a magyaroktól nem kapott beutazó vízumot. Vagyis az egész Ellenpontok-ügyet hontalanként csinálta végig. Csak '82 novemberének végén, tehát a szekuügyek után tudatták vele a magyarok, hogy a vízumot megkapta. Az útlevelét azonban csak az Ellenpontok-ügy lezárásakor, a következő év május végén kapta vissza a váradi rendőrségen, akkor viszont 24 órán belül el kellett hagynia Romániát.

Nekünk, hosszú hercehurca után, időközben született Zsuzsa lányunkkal 1984 júliusában sikerült átjutnunk Magyarországra.

Szócs Géza egyelőre otthon maradt, 1985-86-ban a kolozsvári Irodalomtörténeti és Nyelvészeti Intézet kutatója volt, és csak ezután emigrált Svájcba. A romániai „forradalom” után visszatért Erdélybe.

12. Mi a magyarázata a "kör" "szétfejlődésének", a teljesen eltérő életutaknak, s többek esetében az egykori énjük ellentétébe fordulásának?

Kétségtelen, hogy már az Ellenpontok megjelenése idején különböző emberek voltunk, akiket egy közös ügy összehozott. Ara-Kovács Attila magyarországi társadalmi bázisa már akkor a demokratikus ellenzék volt, ezért nem csoda, hogy a megváltozott viszonyok között SZDSZ-es politikai államtitkár is volt egy ideig. Szócs Géza volt RMDSZ-es bukaresti szenátor, folyóirat-kiadó, üzletember és jelenleg – mint tudjuk – a Fidesz-kormány kulturális államtitkára. Az én családom: a feleségem, Ilona, valamint gyermekeink (Csaba és Zsuzsa Nagyváradon, Péter Budapesten, Marci Göteborgban

született) élete és vándorlása Magyarországon át Svédországig (rövid kanadai kitérővel együtt), egy más emberi dimenzióban zajlott hosszabb történet.

Göteborg, 2010

(Megjelent az Erdélyi Napló 2010. december 29-i számában)